

УДК 811.134.2:81'373.7

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ІСПАНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З ГАСТРОНОМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

Телкова О.В.

Запорізький національний університет

У статті розглядаються національно-культурні особливості іспанських фразеологічних одиниць з гастрономічним компонентом з позицій лінгвокультурологічного підходу. Виявлено, що специфіка цих фразеологічних одиниць обумовлюється тісним зв'язком з культурним середовищем, гастрономічними вподобаннями іспанців та особливостями приготування страв та їх споживання, а також їхніми корисними властивостями для здоров'я людини.

Ключові слова: фразеологічна одиниця з гастрономічним компонентом, іспанська мовна картина світу, національно-культурна специфіка.

Постановка проблеми. Антропоцентрична наукова парадигма, що визначила численні напрями сучасних лінгвістичних розвідок, у центр уваги поставила людину з її мовними, соціальними, психічними та культурними особливостями. Такий підхід дозволив лінгвістам досліджувати проблеми, вирішення яких було важко уявити в рамках структурного підходу. Так, інтерес багатьох сучасних науковців зосередився на розробці питань, пов'язаних з гастрономічною культурою, що впливає на національно-культурну специфіку різних мов світу. Не випадково гастрономія як мистецтво приготування страв та пристрась до смачної їжі, стає об'єктом лінгвістики: ця невід'ємна складова людського буття дійсно заслуговує на окрему увагу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження, виконані на матеріалі англійської, французької, німецької, іспанської та італійської мов, свідчать про стійкий інтерес лінгвістів до з'ясування ролі гастрономічного компоненту в структурі фразеологічних одиниць (ФО) та визначення їхніх національно-культурних особливостей. Наприклад, Бовсуновська І.М. [1] виявляє гастрономічні культурні константи англійської мови, досліджуючи англійські фразеологізми, у структурі яких присутні назви гастрономічних виробів. Лапініною О.Л. [3] встановлено національно-культурну своєрідність ФО німецької мови з гастрономічним компонентом та визначено прагматичні особливості їхнього функціонування у політичних газетних текстах. Смирнова О.В. та Ульяніщева Л.В. [6] здійснюють лінгвокультурологічний аналіз фразеологізмів з гастрономічним компонентом на матеріалі іспанської мови. Сазонов Ю. та Шашков Ю. [17] також зосереджують свою увагу на лінгвокультурному аспекті дослідження ФО з гастрономічним компонентом в іспанській мові. Фролов С.В. [7] досліджує фразеологізми з компонентами *rap* и *víno* в аксіологічному аспекті, встановлюючи їхнє місце в іспанській оцінній картині світу. Дворнікова А.Р. та Лісняк С.П. [2] вивчають лінгвокультурні та регіональні особливості фразеологізмів із гастрономічним компонентом у національних варіантах іспанської мови. Крохова Я. [10] присвячує своє дослідження виявленню національно-культурних особливостей ФО з гастрономічним компонентом у мексиканському національному варіанті іспанської мови.

Контрастивні дослідження на матеріалі споріднених та неспоріднених мов, дозволяють виявити національно-культурні особливості ФО з гастрономічним компонентом, що, безумовно, віддзеркалює своєрідність національних гастрономічних картин світу. Так, Чеснокова О. [8] проводила зіставне порівняння фразеологічних одиниць з гастрономічним компонентом на матеріалі іспанської та російської мов. Хулія Муньос та Марина Йело [12] присвятили свою розвідку порівняльному аналізу прислів'їв та приказок іспанської та французької мов у лінгвокультурному аспекті.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Наведені вище роботи, виконані на матеріалі європейських мов, об'єктом своєї уваги обирають ФО з гастрономічним компонентом. Досліджуючи їхню національно-культурну специфіку, вчені намагаються комплексно дослідити складні механізми втілення національної картини світу як сукупності світобачення та світосприйняття в одиницях мови. У більшості робіт увага дослідників зосереджується на виявленні доміант, або гастрономічних культурних констант фразеологічної картини світу. Відзначаючи наукову цінність існуючих розвідок, які, безумовно, сприяють розробці загальної фразеологічної теорії та фразеології іспанської мови, слід виділити ще невирішені аспекти проблеми, а саме, зосередити свою увагу на інших, не менш важливих гастрономічних компонентах ФО, які також розкривають національно-культурну специфіку іспанської мовної картини світу.

Мета статті полягає у дослідженні національно-культурних особливостей іспанських фразеологічних одиниць з гастрономічним компонентом. **Об'єктом** у цій роботі виступають іспанські ФО з гастрономічним компонентом, **предметом** дослідження є їхня національно-культурна специфіка.

Викладення основного матеріалу. Їжа для людини є не тільки джерелом енергії та поживних речовин, це частина культури та мови: численні народні звичаї та традиції пов'язані зі споживанням чи приготуванням страв; продукти, напої, назви кухонних пристроїв та обладнання входять до лексичного фонду кожної мови, причому найяскравіше національно-культурна специфіка відбивається на фразеологічному та пареміологічному рівнях. Так, іспанський вираз

tener la sartén por el mango (букв. тримати сковороду за ручку) означає «мати абсолютну владу, бути головним, тримати ситуацію під контролем». Цікаво, що синонімічний вираз *cortar el bacalao* (букв. різати тунця) також містить гастрономічний компонент, він має декілька версій походження, але всі вони пов'язані з функцією головування у процесі розподілу їжі.

Дослідження так званих гастрономічних домінант у складі фразеологічного фонду мови дозволяє виявити своєрідність національного світобачення. Так, основними гастрономічними одиницями, які вживаються в англійських фразеологізмах, є хліб, вода і риба [1]. У фразеологічному фонді сучасної німецької мови найпродуктивнішими виявляються лексеми *Brot, Suppe, Butter, Wurst, Bier, Ei, Speck* [3]. Олія, сир, паста (макаронні вироби) домінують в італійській мові [5]. Підсумовуючи дослідження домінант в іспанській мові, можна сказати, що першими фігурують *pan, vino, queso, olivas, arroz, carne* [2, 7, 11, 12].

Послугуючись кількісним критерієм, ми відібрали зі словників та інтернет-ресурсів [4, 13-16] наступні три компоненти: *ajo* (часник), *jamón* (хамон, іспанська шинка), *sopa* (суп). Групу ФО з компонентом *ajo* складають 18 фразеологізмів та 27 прислів'їв та приказок. Присутність цього компоненту у фразеологічному складі іспанської мови не є випадковою, оскільки Іспанія є п'ятим виробником часнику у світі. Вона вирощує 67% часнику у Європейському союзі, одним з найбільших регіонів-постачальників є Андалусія. Часник є одним з найдавніших продуктів харчування і отримав таку популярність завдяки своїм поживним якостям та лікувальним властивостям. У середньовічній Іспанії часник був ознакою належності до певного суспільного стану: свинина асоціювалась з належністю до лицарства, знати у той час, як часник та цибуля слугували ознакою селян та бідноти. Навіть запах часнику вже вказував на бідність та просте походження [9, с. 38-39]. Очевидно, таке стереотипне уявлення про часник втілюється у ФО, які використовуються для позначення людських якостей та дій (переважно, негативних), наприклад, *harto de ajos* (грубий, невихований, селюк), *hecho un ajo, más serio que un ajo, tieso como una ajo* (гордовитий, пихатий), *echar ajos, saltar ajos y cebollas* (лягтися, сваритися). Наступні ФО позначають проблемні ситуації, в які потрапляє людина: *cogerle a uno en el ajo* (спіймати на гарячому), *andar en el ajo* (брати участь у сумнівних справах), *descubrirse el ajo* (все таємне стає очевидним), *entrar en el ajo, meterse en el ajo* (вплутатися у якусь неприємну справу), *mover el ajo* (ініціювати розбрат, плести інтриги). Таким чином, у цих ФО внаслідок механізму вторинної номінації відбувається переосмислення образної співвіднесеності з референтом.

Супутниками часнику, які забезпечують міцне здоров'я виступають хліб, цибуля, вино та лимон (*A quien ajo come y vino bebe, la vibora no le tuerde. Ajo, cebolla y limón y déjate de inyección. Dijo la cebolla al ajo: acotrípame siempre, majo. Pan, vino y ajo, crudos, hacen andar al tozo agudo. En tiempo nevado, un ajo vale lo que un caballo*). Часник виступає одним з невід'ємних компонентів дуже популярної іспанської стра-

ви – часникового супу, з чим також пов'язані деякі прислів'я та приказки (*No hay campana sin badajo, ni sopa buena sin ajo. Tan sano es el trabajo como la sopa de ajo. Las sopas de ajo, hasta llegar al tajo*). Простота приготування часникового супу відбивається у компаративній ФО *como la sopa de ajo* (дуже просто). Певна кількість прислів'їв та приказок пов'язана із традиціями вирощування та збору часнику, в них містяться багатівкові спостереження за природою і, відповідно, рекомендації нащадкам (*En el mes de enero, siembra el ajo el ajero. Si quieres salir de ajero, planta los ajos en febrero. Por San Blas, planta ajos y comerás. Por San Pedro, se arranca el ajo y se siembra el puerro. En marzo mulle tu ajo; en abril vuélvelo a mullir; y en mayo no lo toques ni con el sajo*).

Компонент *jamón* (хамон, іспанська шинка), який слідує за вищенаведеними за кількісним показником, входить до складу 4 фразеологізмів та 32 прислів'їв та приказок. Це слово-реалія, яка позначає особливий вид в'яленого м'яса, яке виготовляється за давньою рецептурою з іберійської породи свиней. Хамон є своєрідною візитною картою іспанської гастрономічної традиції, що поповнює список національної культурної спадщини. Для виготовлення хамон потребує взаємодії чотирьох основних компонентів – свіжої свинини, солі, повітря та часу, – які залишаються незмінними протягом вже двох тисячоліть. Незважаючи на уявну простоту рецепта, процес виготовлення потребує великої майстерності та чіткого дотримання технології. У результаті кінцевий продукт вирізняється відмінними смаковими якостями та придатний до тривалого зберігання. Можливо, такі характеристики забезпечили хамону стійке місце серед основних продуктів харчування та закарбували у мові, наприклад *comer jamón* (як сир в маслі кататися, жити розкошуючи).

Відповідно до прислів'їв та приказок, хамон є найліпшим продуктом на землі (*De lo terrestre el jamón, de la mar el salmón*), а свині не було б рівних, якби вона ще й літала (*Si el cerdo volase, no habría ave que le ganase*). Хамон є настільки смачним, що швидко закінчується (*Jamón empezado, cada cual le tira un tajo. Jamón empezado, pronto mediado; jamón mediado, pronto acabado*), але якщо немає хамона, доводиться їсти інші продукти (*Cuando no hay ni jamón ni lomo, de todo como*). Незмінним супутником хамона є вино (*Dijo el jamón al vino: aquí te espero, buen amigo. A la carne vino, y si es jamón, con más razón. Al jamón de tocino, buen golpe de vino. Jamón y porrón, hacen buena reunión*), ці два компоненти особливо цінуються у подорожі (*Con jamón y buen vino se anda el camino. Al viajero jamón, vino y pan casero. Allí se me ponga el sol, donde me den vino y jamón*). Споживання вина і хамона сприяє міцному здоров'ю (*Quien toma vino y jamón, no padece del corazón. Jamón cocido en vino, hace al viejo niño. Tinto con jamón es buena inyección*). Відповідно до наступного прислів'я, *Más infieles (judíos) hizo cristianos el tocino y el jamón, que la Santa Inquisición*, хамон та свинина зробили з невірних (їудеїв) більше християн, ніж Свята інквізиція, натякаючи на те, що для мусульман та їудеїв ці продукти є забороненими, але вони є настільки смачними, що заради них можна відмовитися від віри.

Наступним компонентом виступає *sopa* (суп), який представлений у складі 20 фразеологізмів та 10 прислів'їв та приказок. Швидка і нескладна у приготуванні, ця страва була присутня у харчуванні іспанців споконвіків, тому не дивно, що увійшла в якості гастрономічного компоненту до складу фразеологічних одиниць, що віддзеркалюють не тільки характеристики страви, але й застосовуються для позначення людських якостей або дій. Як йдеться у популярному прислів'ї, суп має декілька властивостей, що забезпечують йому першу сходинку серед доступних і поживних страв: *Siete virtudes tiene la sopa: es económica, el hambre quita, sed da poca, hace dormir, digerir, nunca enfada y pone la cara colorada*. Ця страва подовжує життя, якщо вживати її з добрим вином (*Buen vino y sopas hervidas alargan al viejo la vida*), вона може навіть воскрешати мертвих (*Caldo de gallina a los muertos resucita*). Суп у наступному прислів'ї виступає навіть основою для порівняння з першим коханням: *Las sopas y los amores, los primeros son los mejores*, натякаючи на те, що людина відчуває найкраще смак першої страви. Фразеологізм *comer a sopas* (їсти рідкі страви, надавати їм перевагу) має безпосереднє відношення до референтної ситуації «їсти», у той час як інші ФО пов'язують суп із бідністю, жебракуванню, життям за чужий рахунок: *sopa boba* (1) милостиня, що подається у монастирях (найчастіше, юшка); 2) дозвільне життя, дармоїдство), *andar (vivir) a la sopa boba, comer la sopa boba, andar a la sopa* (жебракувати, жити подаянням; їсти чужий хліб, сидіти на шії), *comer (unas) sopas* (бути бідним, терпіти злидні). Легкість і швидкість приготування супу асоціюються з іншими діями людини, не пов'язаними к кулінарією: *a la sopa* (1) швидко, скоро; 2) доречно, вчасно, у потрібний час), *soto la sopa de ajo* (дуже просто). У наступ-

них фразеологізмах з компонентом *sopa* домінує ознака «отримати перевагу над іншим»: *comersele por sopas a uno* (повністю підкорити, прибрати до рук), *dar sopas con honda* (легко отримати перевагу, здолати когось).

Висновки. Підсумовуючи, слід вказати на те, що список ФО з гастрономічним компонентом включає також одиниці з компонентами *cebolla* (цибуля), *tomate* (помідор), *agua* (вода) та інші, які не було розглянуто у цій статті. Вони можуть стати предметом подальших розвідок. Що стосується ФО з компонентами *ajo* (часник), *jamón* (хамон), *sopa* (суп), їхня національно-культурна специфіка полягає у наступному:

– ФО мають тісний зв'язок з культурним середовищем, віддзеркалюючи особливості приготування страв та їх споживання, а також їхні поживні і корисні властивості для здоров'я людини. Було помічено, що співвіднесення з конкретною референтною ситуацією вживання та приготування продуктів відтворюється у прямому значенні компонента, який входить у ту чи іншу ФО. У той час, як в інших ФО простежуються асоціативні зв'язки гастрономічного компоненту, які впливають на процес вторинної номінації, позначаючи у своєму сукупному значенні характеристики та дії людини;

– для інтерпретації та аналізу ФО з гастрономічним компонентом важливим виявляється звернення до історичних та етимологічних відомостей, оскільки з часом втрачається очевидний зв'язок з традиціями зберігання, приготування та споживання продуктів та страв;

– досліджувані ФО тісно пов'язані з аксіологічною діяльністю іспанців, оскільки формування оцінок відбувається кризь призму їхніх гастрономічних вподобань, формуючи частину загальної іспанської оцінної картини світу.

Список літератури:

1. Бовсуновська І.М. Гастрономічні культурні константи англомовного простору [Електронний ресурс] / І.М. Бовсуновська // Сучасні напрямки досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов. – 2011. – № 1. – С. 27-29 // Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/5841/1/27-29.pdf>
2. Дворнікова А.Р. Фразеологізми із гастрономічним компонентом в національних варіантах іспанської мови / А.Р. Дворнікова, С.П. Лісняк // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2013. – Вип. 23. – С. 120-129.
3. Лапиніна О.Л. Національно-культурна своєрідність фразеологічних одиниць німецької мови з гастрономічним компонентом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 – «Германські мови» / О.Л. Лапиніна. – Херсон, 2016. – 22 с.
4. Левинтова Э.И. Испанско-русский фразеологический словарь / Э.И. Левинтова, Е.М. Вольф, Н.А. Мовшович, И.А. Будницкая. – М.: Русский язык, 1985. – 1080 с.
5. Письменна Ю.О. Безеквівалентна лексика як маркер національної культури (на матеріалі групи номенів на позначення страв національної кухні) [Електронний ресурс] // Ю.О. Письменна // Режим доступу: http://www.philology.kiev.ua/php/4/7/Studia_Linguistica_5_2/279_285.pdf
6. Смирнова Е.В. Лингвокультурологический анализ фразеологизмов с гастрономическим компонентом [Електронний ресурс] / Е.В. Смирнова, Л.В. Ульяницева // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания. – 2013. – Выпуск № 3. – С. 94-97 // Режим доступу: <http://puma/article/n/lingvokulturologicheskiy-analiz-frazeologizmov-s-gastronomicheskim-komponentom-kak-otrazheniya-natsionalnogo-haraktera-ispantsev-i#ixzz4RJ2GHB2T>
7. Фролов С.В. Фразеологизмы с компонентами *pan* и *vino* в испанской оценочной картине мира [Електронний ресурс] / Фролов С.В. // Вестник Воронежского государственного технического университета. – 2013. – Выпуск № 3-2, том 9 // Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/frazeologizmu-s-komponentom-pan-i-vino-v-ispanskoj-otnochnoy-kartine-mira#ixzz4RTRBDeGc>
8. Chesnokova O. Unidades fraseológicas con el componente gastronómico en español y ruso [Електронний ресурс] / O. Chesnokova // Режим доступу: <http://www.hispanismo.cervantes.es/documentos/chesnokova.pdf>
9. Ezquerro C. La gastronomía en el camino de la lengua castella / C. Ezquerro, J. Megías. – Logroño, 2003. – 112 p.
10. Krohová J. Unidades fraseológicas con el componente gastronómico en el español mexicano [Електронний ресурс] / J. Krohová // Режим доступу: https://is.muni.cz/th/178651/ff_m_b1/diplomka.pdf

11. Montoro del Arco E. T. El porqué de los dichos: la fraseología del vino / Esteban Tomás Montoro del Arco // Per Abbat: boletín filológico de actualización académica y didáctica. – 2007. – № 2. – P. 131-136.
12. Muñoz J.S. Estudio contrastivo de la cultura francesa y española a través de los referentes culturales de los refranes y las frases proverbiales [Электронный ресурс] // J.S. Muñoz, M.G. Yelo // Режим доступа: file:///C:/Users/Admin/Downloads/DialnetEstudioContrastivoDeLaCulturaFrancesaYEspanolaATra-4046965%20.pdf
13. Refranero gastronómico [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://raulmarquez.wikispaces.com/REFRANERO+GASTRONOMICO>
14. Refranes sobre el ajo [Электронный ресурс] // Режим доступа: https://cordobapedia.wikanda.es/wiki/REFRANES_SOBRE_EL_AJO
15. Refranes del jamón [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.sabor-artesano.com/refranes-jamon.htm>
16. Refranes y frases hechas comentados [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://hombrerefranero.blogspot.com/2009/07/de-la-mar-el-mero-y-de-la-tierra-el.html>
17. Sazonov Y. La comida nacional en la lengua española: aspectos linguoculturoológicos [Электронный ресурс] / Yurii Sazonov, Yurii Shaskov // Режим доступа: <http://hispanismo.cervantes.es/documentos/sazonov.pdf>

Телкова О.В.

Запорожский национальный университет

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СПЕЦИФИКА ИСПАНСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С ГАСТРОНОМИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ

Аннотация

В статье рассматриваются национально-культурные особенности испанских фразеологических единиц с гастрономическим компонентом с позиций лингвокультурологического подхода. Выявлено, что специфика этих фразеологических единиц обусловлена тесной связью с культурной средой, гастрономическими вкусами испанцев и особенностями приготовления и потребления блюд, а также их полезными свойствами для здоровья человека.

Ключевые слова: фразеологическая единица с гастрономическим компонентом, испанская языковая картина мира, национально-культурная специфика.

Tielkova O.V.

Zaporizhzhya National University

NATIONAL CULTURAL PECULIARITIES OF THE SPANISH PHRASEOLOGICAL UNITS WITH GASTRONOMIC COMPONENT

Summary

In this article we research the national cultural peculiarities of the spanish phraseological units with gastronomic component from the standpoint of linguistic-cultural approach. It was found out that the specificity of these phraseological units due to the close relationship with the cultural environment, the gastronomic tastes of the Spanish and features of the preparation and consumption of food, as well as their beneficial properties for human health.

Keywords: phraseological units with gastronomic component, Spanish linguistic view of the world, national cultural peculiarities.